

דיון רציני על משטרו של קאסם. פרי עטם של סופרים עיראקיים או ערביים? כל מה שנכתב על התקופה הזאת, שהיא אחת התקופות החשובות בהתפתחותה הפוליטית של עיראק ובהתפתחותן הפוליטית של הארצות הערביות בכלל, אינו חורג ממסגרת הנסיון נות השטחיים והגמלצים, שתכליתם תעמולה בעד או נגד קאסם. חיבורים אלה חסרים דיון מדעי שיטתי והסתמכות על מקורות מהימנים.

הערכה זו של איש העומד מצדו השני של המתרחס (שהוא, אגב, עיראקי במוצאו וסוציו-לוג במקצועו, ולכן העובדות ידועות לו מן הסתם), אינה יכולה לפטור אותנו, לדעתי, מכמה השגות כאשר לדרך טיפולו של המחבר בנושא. סבור אני שהמגמה שהונחה ביסוד המחבר, "סקירה פוליטית", היא בעוכריו כשהוא בא לדון בתנועות פוליטיות כגון אל-בעת, הקומוניסטים, הכורדים, ה"אחדות הערבית" וכמו כן בסקירתו על יחסיה של עיראק עם הארצות הערביות ובמיוחד עם מצריה, עם שכנותיה או עם המעצמות הגדולות. בכל פרקי הספר נשאר המחבר צמוד לחומר האינפורמטיבי השאוב מן העתיונות והראדיו העיראקיים ולא הרג מתחום מוגבל זה אלא במקרים בודדים. בכך קיפח את חלקם של נושאים מרכזיים, שלא זכו לדיון מעמיק וכוללני. לדוגמה אפשר להביא את סקירת היחסים בין קאסם והקומוניסטים ובין קאסם ונאצר (פרק 12 הלאה), שנעדרת ממנה כל התייחסות לאותן התרחשויות בתוך הארצות הערביות שהיו להן השלכות חשובות על מירקם היחסיים קאסם ונאצר (לאחר זמן: קאסם בעת) וקאסם והקומוניסטים. יתר על כן, הוא לא התעכב על מדיניות המעצמות הגדולות, ובמיוחד ברית המועצות. שהיתה לה השפעה ישירה ועקיפה על ההתרחשויות עצמן. חזרתה של ברית המועצות לאיזור, יחסה לתנועה הקומוניסטית בארצות הערביות, יחסה לתנועה עזה הכורדית, מדיניותה הצינית לקידום שאיפותיה כמעצמה על חשבון ידידיה הפגועים (הקומוניסטים בעיראק ובכל מקום אחר) וכו' לסיקור רופף ולתשומת-לב מוגבלת למדי. לעומת זאת הוקדש מקום נרחב לדינים וחשיבות של מפלגות (לרבות המפלגה הקומוניסטית)

עיראק תחת קאסם

תקופת שלטונו של קאסם, התקופה הסוערת ביותר בהיסטוריה החדשה של עיראק עד כה, לא זכתה עדיין למחקר רציני, לא בעולם הערבי ולא מחוצה לו. בפרק הזמן שבין ה'14 ביולי 1958 ל'8 בפברואר 1963 התחוללה בעיראק התמודדות מסובכת בין הכוחות הפוליטיים. שגרמה תנודות וזעזועים בחוגי השלטון, אך לא הביאה לשום תמורה חיובית; אדרבה—היא נסתיימה במרחץ-דמים בעת"סיי ובנסיגה תמורה מן העקרונות הדמוקרטיים של המהפכה. להתמודדות זו, רקעה והשלכותיה הקדיש ד"ר אוריאל דן מאוניברסיטת תל-אביב את ספרו, "עיראק תחת שלטון קאסם".

בדברי ההקדמה מגדיר המחבר את ספרו כ"היסטוריה פוליטית" ומציין כי מחקר מבקש להאיר את דרכי-המאבק השלוות שנקטו קבור צות אישים פוליטיים לשם כיבוש השלטון. אוריאל דן עמד במשימה שהציב לעצמו, ודפי הספר מעידים על העבודה הכבירה שהושקעה בליקוט החומר, מיונו ושילובו לכדי מסכת אחת. בהיעדר מחקרים קודמים על תקופה זו נאלץ המחבר להסתמך הסתמכות כמעט יחידה על העתונות העיראקית ושידורי ראדיו-בגדאד. זוהי עבודה קשה ומיגיעת לפי שהיא מחייבת עיון מדוקדק באלפי מאמרים, מינושירים, דברי פרשנות, צווים רשמיים, נאומים, ידיעות ועיתות ועוד—דבר העלול להסיט את המחבר מן המסליל שקבע לעצמו ולשבו עליו את ראייתו. א. דן הצליח לשמור על הליכה יציבה בתוך זרם גואה זה של מסמכים, והעמיד לנגד עינינו תמונה מאלפת על החיים הפוליטיים רבי-התהפוכות במשטר קאסם.

סימוכים להערכה זו מצאתי זה לא כבר במאמר שהופיע בירחון הלבנוני "אל אדאב" פרי עטו של ד"ר עיאר אל-קואז, שהעריך הערכה חיובית את ספרו של א. דן והוסיף דבריה בקורת כלפי החוקרים הערביים בנושאים הלשון: "כמה ספרים ראו אור בערבית שיש בהם

* Uriel Dann : Iraq under Qassem; Reuven Shiloah Research Center, Tel-Aviv University, 1969; 467 pp.

גיסטית). להצהרות ונאומים, לאירועים פתוחים תיחשיבות ועוד.

מיגבלות אלו אין בהן כדי לגרוע מחשיבותו כמקור מהימן של ידיעות לקורא ולמעין; במיוחד עשוי הוא להיות לעזר רב לסטודנטים ולתלמידי המגמה המזרחית, שמן הסתם לשימושם נועד.

ש.ב.

סוריה—מאבק אל הצמרת

לא מפליא הוא שעתונאים בריטיים הם דווקא המרבים לכתוב על המזרח התיכון, זה המרתק אותם עדיין בקסמיו, בתכניו ובבוגדנותו. עיון חטוף במדף הספרים יגלה כי רוב הספרים הנכתבים במערב על המזרח מתבריהם יוצאי האי הבריטי, הממשיכים בכך מסורת ארוכה של כתיבה, כוונתי בעיקר לכתיבה שאינה מן התחום המדעי הסגור, ואינה כוללת מחקרים מעמיקים הכתובים עלפי מיתודה מדעית, אלא לכתיבה של ניתוח פופולרי וסיקרת אירועים, אותו ז'אנר המשלב בתוכו ידע היסטוריה עם כשרון עט עתונאי מהיר ותיאורי מסעות. ואין לזלזל כלל וכלל בעריכתם כספרי היסטוריה—או מוטב: כאקדמה מושכת וקלה לספרי היסטוריה. ספרו של פטריק סיל מחונן בכל התכונות המצוינות למעלה, אפילו נסתייג מהערוכותיו ומהסבריו.

הספר סוקר את תולדות סוריה מאז המנדט הצרפתי ועד הקמת "הרפובליקה הערבית המאוחדת" קצרת הימים בשנת 1958 (ובמהדורה העברית הוסיף לו איתמר רבינוביץ סקירה קצרה עד שנת 1966). טבעי הדבר שהספר מתרכז בתיאור הצמרת הפוליטית והמאורעות הפוליטיים, שפן כמו בממלכות המוסלמיות של ימי הביניים כך גם במדינות הערביות המוסלמיות של ימינו הפוליטיקה היא בעיקרה פוליטיקה הצרונית. הצרנים של היום הם בעיקר קציני הצבא, שבסוריה מורשה מוסלמית על כל רכיביה יחד עם חיי קיים לערכים מערביים כלאומיות, לאומנות

• פטריק סיל: מאבק אל הצמרת; תרגום: אליקים רובינשטיין; מערכות, 1968; 392 עמ.

וסיציאליזם. משטרים צבאיים עולים ויורדים בסוריה, שהיא קאליידוסקופ מתאים בקיצור גיורת למתרחש ברוב המדינות הערביות—בתחילתה מהירה מן המקובל בארצות בעלות משטר דומה—ומטילים את הארץ לתוך חוסר יציבות. חוסר יציבות זה הוא למעשה סימפטיים לחוסר היציבות החברתית והפוליטית של הארץ. הפוליטיקה היא אפוא נחלתו של חוג מצומצם ביחס, וזו הסיבה הראשית לאפשרות הצלחתה של הפיכה צבאית המשתלשלת על כמה מוקדי כוח חשובים. וסיל סוקר אחד לאחד את המשטרים אשר ידעה סוריה מאז קיבלה את עצמאותה.

מעט מאד נמצא בספר על המבנה החברתי של סוריה, רב הקבוצות האתניות והדתיות, על תוצאות השלטון הצרפתי בה, שהיה שונה מן השלטון הבריטי בארצות המזרח האחרות, ורק בציצום הוא דן בקלחת האידיאולוגית בסוריה, בה הופיעו לראשונה ניצני הלאומיות והפן הערביות, תופעות שהפכו אותה לארץ הפכפכת ביותר במשטרה וקיצונית ביותר בדעותיה ובמהלכיה. מעמדה קיצונית זו אין סוריה מנהיגה את העולם הערבי אלא משמשת בו מקור, אבן שואבת ונקודת משען להרבה דעות ותנועות קיצוניות.

ספרו של פטריק סיל, מישהיה כתבו של ה"אובורור" הלונדוני במזרח התיכון, הוא עצמו ידוע באהדה מופלגת לצד הפן הערבי בסיכוכי המזרח התיכון, עשוי לשמש כרטיס כניסה לקריאה אל הארץ השכנה בצפון המצטיירת לא אחת בעיני הישראלי כארץ האהוזה דיבוק של שנאה מטורפת והלוקה בכל המחלות העשויות לארץ ארץ סעודה ונחשלת השרויה בצומת עצבים עולמי.

י.ש.

שכנינו הערבים

עבודת ליקוט ועריכה ראויה לשבח מקופלת בספר "שכנינו הערבים". אהרן כהן, מזרחן רב פעלים השוקד זה שנים לוודע את הציבור הישראלי אל תולדותיהם, תרבותם ואורח חייהם של העמים הערביים, פונה ב"ספרו החדש אל הקורא הצעיר, תלמיד בית הספר, ואומר: